

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ДИСКУСІЙНИХ МЕТОДІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В 5-7 КЛАСАХ**

Інтерактивне навчання це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності яка має конкретну, передбачувану мету - створити комфортні умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішну інтелектуальну спроможність.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і одній думки над іншою.

Якщо розглядати дискусію як одну із навчальних ситуацій особистісно зорієнтованого спілкування, то варто зазначити, що вона є одним із засобів активізації навичок спілкування, тому що дискусія - це діяльнісний процес, упродовж якого відбувається - дослідження, розбір, обговорення будь-якого питання, проблеми.

О. Савчук, аналізуючи досягнення сучасної дидактики та власний практичний досвід, не розглядає дискусію як форму чи метод, але пропонує класифікувати їх за такими ознаками:

1) за характером педагогічного процесу: навчальні, тренувальні, креативні (творчі); 2) за дидактичною метою: пропедевтичні (вступні) дидактичні (навчально-пізнавальні), рефлексійні (підсумково-усвідомлюючі), 3) за напрямком педагогічного процесу: виховні, пізнавальні, розвивальні; 4) за структурними ознаками: централізовані та децентралізовані; 5) за методичними особливостями: цільові, проблемно-тематичні, “сократівські бесіди”; 6) за домінуючим методом: академічні, робота з дилемами, діалогічні дискусії, “двадцять запитань”, ігрові, інтерактивні; 7) за предметом обговорення: ціннісні, полемічні (наукові), евристичні; 8) за об’єктом дослідження;

морально-етичні, операційні, ділові, рольові; 9) за обсягом дослідження: розгорнуті, блочні, фрагментарні; 10) за інформаційною спрямованістю: інформативно-повідомляючі, інформативно-аналітичні, інформативно-синтезуючі; 11) за формою проведення: усні, письмові, комп'ютерно-дистанційні; 12) за ступенем організованості: сплановані, спонтанні; 13) за особливостями організації: керовані та вільні; 14) за характером організації дисперсні, стабільно-групові, ротаційно-групові; 15) за способом організацій класичні, фронтальні, міжгрупові, дискусії в малих групах, дискусії в парах, 16) за формою організації: неформальні та формалізовані дискусії [2, 16].

Серед авторів не існує єдиного погляду, які саме методи належать до дискусійних. Це ускладнюється й тим, що різні дослідники дають різні назви одному й тому ж методу. Так, метод обговорення дискусійного питання, при якому учні розподіляються на два кола й розміщуються один навпроти іншого, називають: «вертушкою» (М. Єрохіна, М. Короткова) «концентричними колами» (В. Рудиня, К. Баханов), «каруселлю» (О. Пометун, Л. Пироженко). Інший метод, який ґрунтується на обговоренні проблеми в невеличкій групі з подальшим викладом позицій у вигляді нетривалих виступів, називають, панельною дискусією (В. Рудиня) та засіданням експертної групи (М. Короткова). Крім того, деякі дослідники пропонують такі варіанти обговорення дискусійних питань, як: судове засідання (К. Баханов), дискусія у стилі телевізійного ток-шоу (О. Пометун), дискусія з елементами ігрового моделювання і, як приклад, «судове засідання» та «громадські слухання» (М. Короткова). Усі ці методи мають спільні риси: в їх основу покладено елементи гри та драматизації, а також погляд на проблему з позиції «учасників подій».

Тому, на наш погляд, для цих методів доцільно використовувати назву, запропоновану М. Коротковою - дискусія з елементами ігрового моделювання.

Позиції науковців щодо дискусійних методів узагальнені в таблиці 1.

Таблиця 1

Дискусійні методи	Учені				
	В. Рудиня (1996)	К. Баханов (2000)	В. Ягупов (2002)	М. Короткова (2003)	О. Пометун, Л. Пироженко (2003)
„Круглий стіл”		+	+	+	
Дебати	+	+		+	+
„Мозкова атака”			+		
Метод „прес”					+
Метод „займи позицію”					+
Метод безперервної шкали думок					+
Дискусія з елементами ігр. моделювання		+		+	+
Оцінювальна дискусія	+				+
Дискусія–симпозіум	+	+		+	
Засідання експертної групи (панельна дискусія)	+	+		+	
Концентричні кола, „вертушка”, „карусель”	+	+		+	+
Дискусія-форум		+			
“бхбхб”	+	+			
Регламентована дискусія				+	
Проектна дискусія				+	

Аналіз праць авторів свідчить про те, що навчальна дискусія містить групи методів, головними ознаками якої є:

- змістова спрямованість самореалізації учнів, спілкування заради поглибленого вивчення проблеми в процесі пошуку різних засобів для вираження власних думок;
- комунікативна основа, здобуття учнями знань під час спілкування один з одним та вчителем, заради роботи в певній групі для виконання спільного завдання, в процесі вироблення загального групового підходу та дотримання правил спільної пошукової діяльності;

- наявність проблемної ситуації, створеної за допомогою дискусійного питання;
- логічна побудова методу: теза → аргумент → спростування або доведення тези;
- організаційна завершеність: створення проблемної ситуації → її обговорення → прийняття узгодженого рішення → підбиття підсумків.

Як стверджують науковці, першою ознакою дискусійних методів є змістова спрямованість самореалізації учнів. Взаємодія в процесі дискусії будується не на висловлюваннях її учасників по черзі, а на змістовно спрямованій самоорганізації учнів, спілкування заради поглибленого вивчення проблеми під час пошуку різних засобів для вираження власних думок.

Другою ознакою навчальної дискусії є комунікативна основа та діалогічна позиція, що реалізується у спеціальних організаційних зусиллях та атмосфері спілкування, яка підтримується всіма учасниками дискусії. Низки вчених (В. Попова, О. Пучко, Н. Топтишина, В. Скалкіна, Н. Янісова) розглядають навчальну дискусію як особливий вид спілкування і вивчають її психолінгвістичний аспект. На думку цих науковців, навчальна дискусія є груповим діалогом з великою кількістю учасників, які спонтанно включаються в бесіду, звертаючись один до одного з уточнюючими питаннями, заперечуючи, доповнюючи один одного. Ефективність дискусії залежить від кожного з них, що дозволяє максимально ефективно використовувати навчальний час.

Останньою ознакою дискусійних методів є організаційна завершеність створення проблемної ситуації → її обговорення → прийняття узгодженого рішення → підбиття підсумків. Як члени групи учні мають мотиви для дискутування з приводу позицій і міркувань. Щоб дійти згоди, школярі мусять прислухатися один до одного, запитувати один одного, мають різні завдання, звертаються по допомогу. Учні можуть продемонструвати свої здібності, не перебираючи на себе уваги всього класу. Школярі з повільною реакцією краще дають собі раду у груповій роботі. Учень, на якого зазвичай не зважають у класі, має нагоду представити свої думки в менш напруженій ситуації.

Несміливі учні також можуть виявити себе під час групової роботи, яка створює для них відчуття рівноваги, схвалення.

Під час роботи в групі треба чітко визначити, яких знань, умінь та навичок повинні набути учні, термін і місце проведення роботи. Погоджуємось з прибічниками технології розвивального навчання, які пропонують використовувати традиційний для сучасної школи варіант спілкування “учитель - учень” для постановки проблемного запитання. Робота в парі “учень - учень” дуже важлива у сфері самоконтролю та самооцінки. Робота в більш великих групах ефективна в процесі пошуку засобу вирішення учбової задачі, коли вчитель виступає в ролі консультанта. Сутність цієї роботи в спільному виконанні справи під керівництвом вчителя, котре постійно інтегрується від колективних дій до індивідуального розв’язання проблеми.

Не можна не погодитись з думкою О.Савченко, що дискусія може організовуватися в декілька способів. Науковець визначає етапи роботи вчителя й учнів. Діяльність учителя складається зі:

- 1) створення умов для виникнення проблемної ситуації, 2) спонукання учнів до формулювання проблеми; 3) керівництво процесом пошуку: використання допоміжних запитань і засобів, стимулювання учнів до спостереження, порівняння, застосування раніше здобутих знань в новій ситуації; 4) корекція висновку.

Діяльність учнів складається з:

- 1) усвідомлення неможливості застосувати відомий спосіб для розв’язання проблемної ситуації; 2) формулювання проблеми, 3) висунення припущень; 4) їх перевірка (порівняння, аналіз і диференціювання ознак, поставлення власних спостережень з новим завданням); 5) формулювання висновку.

О. Пометун та Л. Пироженко сформулювали провідні організаційно-педагогічні засади, які, на думку вчених, є спільними для будь-якої дискусії: 1) проведення її необхідно починати з постановки конкретного дискусійного питання; 2) не слід ставити запитання на зразок: хто правий, а хто - ні в тому чи іншому питанні; 3) у центрі уваги має бути ймовірний перебіг подій; 4) учитель має виправляти помилки й неточності, яких припускаються учні та спонукати

школярів робити те саме; 5) усі твердження повинні супроводжуватись аргументацією та обґрунтуванням; 6) дискусія може скінчуватись як прийняттям узгодженого рішення, так і збереженням існуючих розбіжностей між учасниками дискусії [4, 99]

Отже більшість вчених-методистів (К. Баханов, О. Ісаєва, М. Кларін, М. Короткова, О. Пометун, Л. Пироженко) пропонують таку загальну схему проведення дискусії: вступна частина → основна → підбиття підсумків. Але К. Баханов та О. Ісаєва виділяють ще й підготовчий етап, що, на нашу думку, є цілком виправдано. Особливості діяльності учасників обговорення на різних його етапах відображені в таблиці 2.

Таблиця 2

Етапи	Діяльність учителя	Діяльність учнів
Підготовчий	Вибір теми обговорення, добір літератури, вибір етапу уроку, на якому буде використовуватись дискусійне питання (моделювання навчальної теми).	Робота з матеріалом на якому буде викладатись позиція, продумування логіки побудови виступу, добір аргументів та контраргументів, доказів, що будуть висловлені під час дискусії.
Вступний	Запрошення до обговорення: виклад проблеми, опис, елементи рольової гри, демонстрація, запрошення експертної групи тощо.	Усвідомлення проблеми, сутності ролей, правил проведення дискусії, способі) подання матеріалів тощо.
Основний	Керівництво ходом дискусії: надання часу на обміркування та обговорення; постановка уточнюючих запитань; попередження відхилення від теми дискусії, надмірних узагальнень; спонукання до поглиблення думок, підтримка позитивного морального клімату та емоційного піднесення.	Участь у дискусії: виступи, запитання, висловлювання та аргументація власної позиції.
Підбиття підсумків	Резюме сказаного з теми обговорення, огляд наданих фактів, узагальнення та аналіз перебігу дискусії.	Висновки та корекція власної позиції з огляду на всі наведенні під час дискусії аргументи.

Переважно тема дискусії потребує пояснення та уточнення. Для цього розробляються запитання, однією з головних вимог до них є доступність зрозумілість для школярів, а також спонукання до актуалізації набутих знань, творче їх використання.

Суттєвим елементом дискусії є її вступна частина, оскільки саме в ній створюється емоційний та інтелектуальний настрій наступного обговорення.

Наступним етапом дискусії є її основна частина. Учасники обговорення мають ясно уявляти собі предмет та загальні рамки дискусії, а також порядок її проведення. По-перше, щоб обговорення не перетворилось на звичайну суперечку, треба чітко дотримуватись правил його проведення. Методисти виділяють декілька умов успішного проведення дискусії, які можна узагальнити в кількох положеннях:

1) виступи мають здійснюватись організовано (кожен учасник може виступати лише з дозволу ведучого, повторний виступ відбувається тільки після певного проміжку часу, не можна дозволяти лайки між учасниками);

2) кожен виступ має бути аргументований фактами;

3) в процесі обговорення слід надавати можливість висловитись кожному учасникові;

4) кожне висловлювання має бути розглянуто;

5) під час обговорення неприпустимо “переходити на особистості”, навішувати ярлики, вживати принизливі висловлювання тощо.

По-друге, обов’язковим є дотримання визначеного регламенту.

По-третє, добре продумане й ефективно здійснене керівництво ходом дискусії з боку вчителя: надання учням часу на обмірковування питань; утримання від невизначених питань та питань подвійного змісту; зміна спрямування думок у разі їх дискусії; пояснення висловів учнів системою уточнюючих питань; попередження надмірних узагальнень; спонукання учнів до поглиблення думок тощо [3, 55].

Ми погоджуємось з дослідниками, що важливою під час дискусії є реакція на помилки учнів. Загальний підхід полягає в тому, щоб тактовними репліками (зазвичай, за допомогою запитань) пояснити основні ствердження,

факти, які підтверджують особисту думку; спонукати до роздумів про логічні наслідки ідей, що пропонуються. Педагог може запропонувати учням підтвердити або довести власне судження, спираючись на будь-які відомості або джерела, пояснити неясності.

Предметом особливої уваги вчителя є самостійність суджень учнів; неможливість будь-якого відкритого або опосередкованого тиску з боку вчителя, підтримка ним тієї чи іншої точки зору; можливість для учнів самостійно прийняти рішення.

Останнім етапом проведення дискусії є завершення, підсумки. На цьому етапі вчитель зазвичай спиняється на одному з таких моментів обговорення: резюме сказаного з основної теми; огляд наданих даних, фактів; узагальнення та обговорення питань, які будуть розглядатися далі.

У світовій практиці використання дискусії в навчанні мови поширення набули різні варіанти організації обміну думками між учасниками навчального процесу, але найбільш уживаними серед них є такі: *дебати, дискусія-симпозіум, панельна дискусія, форум, концентричні кола* та ін.

Отже, використання на уроках української мови дискусійних методів допомагає учням проявити себе, показати свої здібності, таланти. Цікава праця в процесі дискусії викликає у школярів бажання не просто копіювати, повторювати сказане вчителем, а вносити в діяльність елементи творчості, використовуючи набуті раніше знання, доводити розпочату до кінця справу самостійно, без сторонньої допомоги. Дискусії вміло спрямовують розумову активність школярів, їх готовність переборювати труднощі при розв'язанні складних завдань, заохочують ініціативність учнів, розвивають їх творчу активність. Крім того, надають можливість поспілкуватись з однолітками, послухати те, що думають інші, продемонструвати свої думки та знання, але в менш напруженій для школярів атмосфері.

Таким чином, аналіз педагогічної й методичної літератури свідчить, що дискусійні методи не лише розвивають здібності учнів, але й впливають на ставлення до школи, допомагають досягти кращих результатів за допомогою збільшення мотивації, яка лежить в основі продуктивного навчання.

Література

1. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови. Х., 1995.
2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. - К., 2007. - 144 с.
3. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Наук.-метод, посіб. — К., 2004.
4. Інтерактивне навчання на уроках української мови та літератури / Упоряд. К.Ю. Голобородько, Н.П. Ткаченко. - Х. : Вид. Група «Основа», 2007. - 176с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 4 (41)).
5. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій / Н. Побірченко, Н. Коберник // Початкова школа : Науково-методичний журнал. - К., 2004. - № 10. - С. 8-10.